

เขตเศรษฐกิจพิเศษ Mukdahan
ศักยภาพและความรู้ท้องถิ่น

Present by กิติมา ขุนทอง

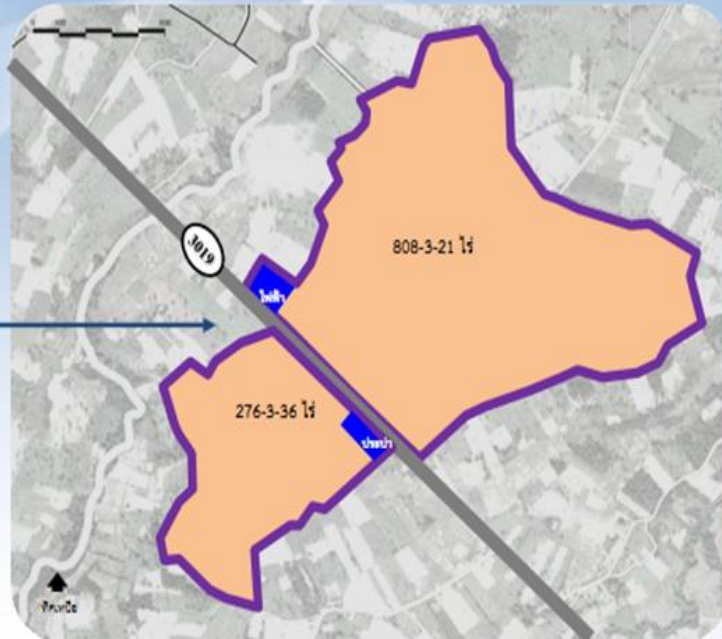
จุดเริ่มต้นของงานวิจัย

- มุกดาหารในฐานะพื้นที่นำร่องเศรษฐกิจและมีความชัดเจนของพื้นที่พัฒนา
- ความพร้อมในการเตรียมการนโยบายและมาตรการทางโครงสร้าง (ระบบคมนาคมและระบบภาษีเพื่อจูงใจนักลงทุน)
- ยังไม่เห็นการความพร้อมระดับภาคประชาชน และชุมชนท้องถิ่น
- สนใจ ศักยภาพและชุดความรู้ของชุมชนต่อการรับมือกับผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม

การเลือกพื้นที่ศึกษา

พื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร

เอกชนเช่า: พื้นที่ 1,085-2-57 ไร่

พื้นที่เป้าหมายหลัก : บ้านพรานอ้น
พื้นที่วงรอบ: บ้านคำเขือง

นัยสำคัญ: ชุมชนที่ตั้งประชิดพื้นที่
พัฒนาฯ /รับผลกระทบจากการ
พัฒนาโดยตรง

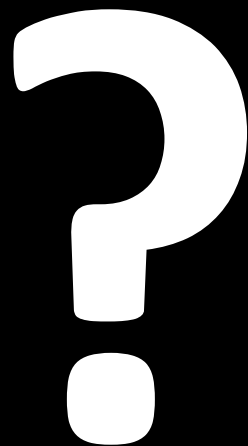
ประเด็น

1. การรับรู้และความเข้าใจต่อประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ
3. การเตรียมความพร้อมของภาคส่วนต่างๆ
4. ชุดความรู้ชุมชน : ระบบนิเวศวัฒนธรรม
5. ความคาดหวัง/ความวิตกกังวล
6. ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบ

1. ภาวะสูญญากาศทางการรับรู้ของชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

- หลายช่องทางแต่เข้าไม่ถึง
- จิตนาการบนจินตนาการ
- ความคาดหวังชีวิตทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น
- ความกังวลและหวั่นวิตก

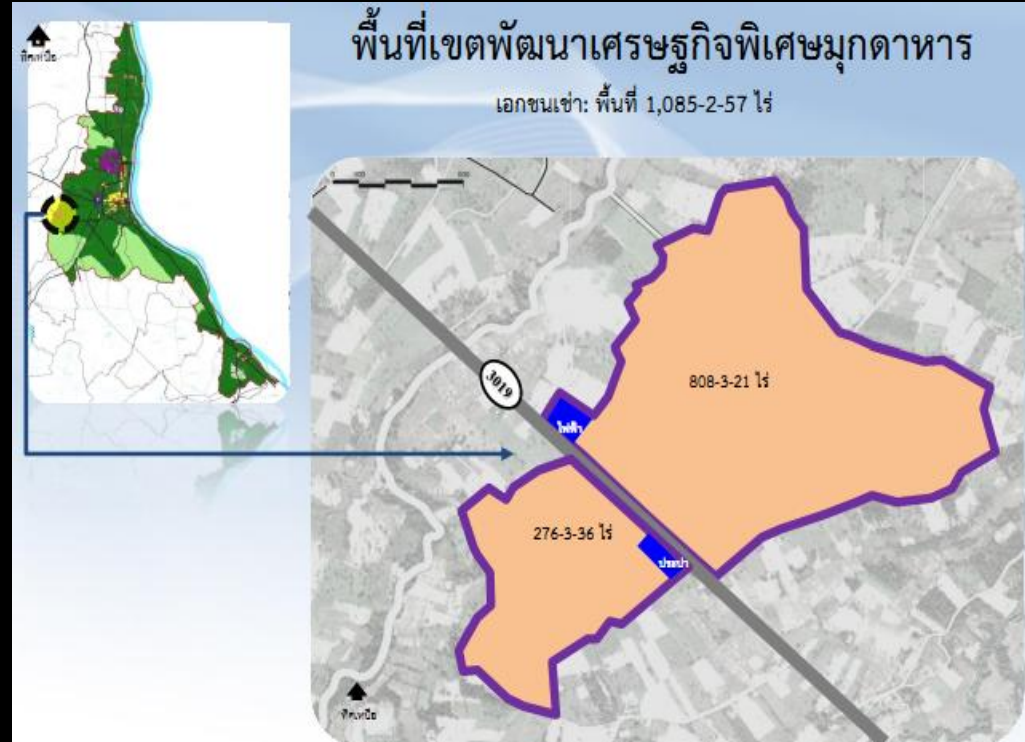
ข้อค้นพบ

2. การออกแบบ การวางแผน และการจัดหาที่ดินพื้นที่เขตพัฒนาฯ

- กรณีพื้นที่เขตพัฒนา มาจากส่วนกลาง (บ.ที่ปักษ์ขานำเสนอต่อ กนพ.)
- กรณีพื้นที่พัฒนา มาจากหน่วยงานระดับจังหวัด
- ดำเนินการอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยอำนาจกฎหมายตามมาตรา 44

2. พื้นที่พัฒนา เป็นพื้นที่
เพื่อใช้ประโยชน์ภายในเขต
พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ
สามารถใช้ในการพัฒนา
อุตสาหกรรม การพาณิชย์
การท่องเที่ยว หรือการอื่นที่
เป็นประโยชน์ต่อการจัดการ
หรือส่งเสริมให้เกิดเขตพัฒนา
เศรษฐกิจพิเศษ และหมาย
รวมถึงพื้นที่ของนิคม
อุตสาหกรรมตามกฎหมายว่า

- การเลือกพื้นที่ รัฐระดับท้องถิ่น /ชุมชน ไม่ได้มีส่วนร่วมในการออกแบบ
- พิจารณานโยบายทางด้านเศรษฐกิจละเอียดมิติอื่นๆ
- มอง “ที่ดิน” ในฐานะที่เป็นวัตถุดิบเพื่อการพัฒนา ตัดแยกออกจากระบบนิเวศและระบบสังคม
  - พื้นที่เหมาะสมในการพัฒนา /ทำเล —ที่ตั้ง
  - ขนาดพื้นที่ค้ำค่าแก่การลงทุน /นักลงทุน
  - การจัดการเชิงเทคนิค เช่น การเวนคืนที่ดิน ระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ พื้นที่ว่างเปล่า ความเป็นคนอื่น

ความหวัง-ความวิตกกังวลชนกั่วงลต่อ
ภาวะความเสี่ยงภัยและความเปราะบาง
ในอนาคต

1. ชีวิตและโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

- การจ้างงาน
- อาชีพผู้ประกอบการ
- ระบบสาธารณสุขอุปโภค / คมนาคม

2. ภาวะความเสี่ยงต่อการสูญเสียดินและการเลี้ยงชีพ

การเผชิญกับภาวะความเสี่ยงซ้ำซ้อน

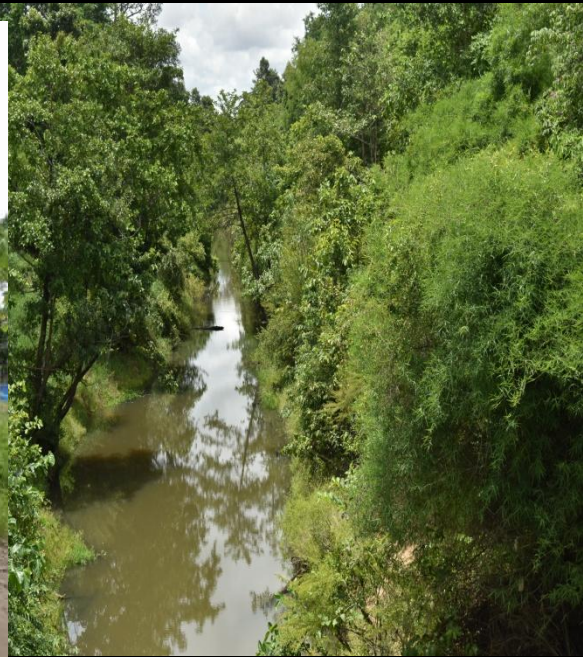
- การสูญเสียที่ดินโดยฉับพลันของเกษตรกร 5 ครัวเรือน(กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ได้รับทำกิน)
- ค่าเสียเวลาดำ / เป็นไปตามเงื่อนไขของที่ดินของรัฐ
- การพัฒนาระบบคมนาคม เช่น ถนน และรถไฟรางคู่
- ความเปราะบางในกรรมสิทธิ์ “ซีดินหลวง”
- ความหวุ่นวิตกและความกังวลใจ (ที่ดินติดพื้นที่เขต)

3. ภาวะความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่สัมพันธ์กับภูมิประเทศ

- ความเสี่ยงจากการเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม
- พื้นที่ที่ถูกปิดล้อมทางธรรมชาติ
- ภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน/ทิศทางลม
- ที่ตั้งของพื้นที่พัฒนาเป็นที่ “เดิน” ลำห้วย(2 สาย) และที่นาโดยรอบรองรับน้ำ
- ชุมชนพึ่งพาแหล่งอาหารจากพื้นที่โดยรอบ /ข้าวคือความมั่นคงในการดำรงชีพ

ความเสี่ยงและความเปราะบางทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ภาวะความเสี่ยงจากการสูญเสียความมั่นคงทางด้านอาหารและ หลักประกันทางเศรษฐกิจ

- ปัจจุบันชาวบ้านเผชิญความเสี่ยงอยู่แล้วจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว
- เปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินและเปลี่ยนเจ้าของ (การจัดการ)
- ความเสี่ยงซ้ำซ้อน

- ที่ดิน ร้อยละ **40** ผลิตข้าว / **40** ผลิตอ้อย / **20** ผลิตมันสำปะหลัง
- กำไรต่ำ แต่หนี้สินหมุนเวียนสูงต่อครัวเรือน
  - อ้อย กำไรต่อไร่ **5-6** พันบาท/ **2**ปี ปลูก **10** ไร่ ได้ **5-6** หมื่นบาท
  - ต่อเดือน **2,500** บาท
  - หนี้สิน **1-2** แสนบาทต่อปี
- แต่อยู่ได้เพราะว่า “ข้าว” “แหล่งอาหารจากธรรมชาติ” และ “เงินฝากประเภท อดทน” (เลี้ยงวัว-ควาย)
- พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพื้นที่ทรัพยากรและพื้นที่พัฒนา

การหายไปของลำห้วยเลี้ยงสัตว์ หลักประกันทาง
เศรษฐกิจแหล่งอาหารชุมชน

“วัว คือ เงินสดทน”

วัวกว่า 300 ตัวของ 6 หมู่บ้าน รวม 60-80 คน

บ้านพรานอื่น คำเขื่อน กุดฉิ่ง โป่งเป้า นาคำน้อย ม่วงหัก

5. ความไม่มั่นใจกับการเผชิญหน้ากับความเสี่ยงของการเป็น สังคมอุตสาหกรรม

- การเป็นแรงงานในระบบอุตสาหกรรม

- ปัญหาสังคม / อาชญากรรม / แรงงานต่างถิ่น/
ขยะ / ความปลอดภัย

เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดสถานะดังกล่าว

1. ข้อจำกัดในการ
สื่อและการรับสาร

2. ความไม่มั่นคงในกรรมสิทธิ์ที่ดิน

- ร้อยละ 90 ของคนในชุมชนใช้ประโยชน์บนที่ดินสปก.
- ร้อยละ 8 เป็นเอกสารสิทธิ์ เช่น นส.3 และโฉนด
- ร้อยละ 2 ไม่มีเอกสารสิทธิ์
- “ที่ดินหลวง” กับ สถานะ “ผู้อาศัย”

3. การปรับตัวไม่ทันเชิงสถาบัน/รัฐ

- กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับค่าชดเชย/ค่าเยียวยา
- ความไม่เป็นธรรม
- รูปแบบการใช้ที่ดินไม่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจ
- ความเปราะบางและความเสี่ยงในการสูญเสียที่ดิน

4. การแยก “ระบบธรรมชาติ/ระบบนิเวศ” ออกจาก “ระบบสังคม”

- การกีดกัน/แย่งชิงทรัพยากรออกจากชุมชน
- ไร้อำนาจในการจัดการและเข้าถึงทรัพยากร
- ทรัพยากรกลายเป็นสินค้าของระบบทุนนิยม
- ความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต

5. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์จากที่ดิน / การเปลี่ยนเจ้าของ

- การบริหารจัดการแบบเอกชน
- กีดกันการเข้าถึงทรัพยากร / ให้อยู่หากิน (พืชอาหาร สัตว์ต่างๆ)/แหล่งอาหารสัตว์ วัว-ควาย
- การเผชิญหน้ากับความเล็งข้าซ้อน

6. สิทธิของผู้ถูกพัฒนาไม่ถูกให้ความสำคัญ

- มีส่วนร่วมในการออกแบบ
- คนชายขอบ
- ข้อจำกัดเชิงนิเวศ
- ข้อเสนอ เมืองสามชุกรวม เมืองเกษตร เมืองท่องเที่ยว

สิทธิ: การพัฒนาและการถูกพัฒนา ไม่ถูกให้ความสำคัญ

7. ความไม่มั่นใจในประสิทธิภาพของเทคโนโลยีและมาตรการด้าน สิ่งแวดล้อม

- ปัญหามลพิษกลิ่นและน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ยังจัดการ
แก้ไขปัญหาไม่ได้
- ชาวปัญหาสิ่งแวดล้อมตามสื่อต่างๆ

การพัฒนาที่ต้องระมัดระวัง

1. ทรัพยากรธรรมชาติสัมพันธ์กับผู้คนและสังคมในระดับชีวิตประจำวัน: การพัฒนาจำเป็นต้องวิเคราะห์และมองประเด็นที่กระทบและสัมพันธ์กันอย่างรอบด้าน

- ประวัติศาสตร์
- วิถีชีวิต
- ระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม
- การจัดการทรัพยากร
- ระบบนิเวศชุมชน

2. การพัฒนาต้องไม่เพิ่มความเสี่ยงให้ชุมชนต้องแบกรับ

ขณะเดียวกันต้องไม่มองหรือสร้างภาพให้ชาวบ้านตกอยู่ในสถานะผู้ต้องเสียสละ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อทุน

ต้องมีความเป็นธรรมต่อทั้งระบบนิเวศและระบบสังคม

3. คำนี้ถึงสิทธิผู้ถูกพัฒนา

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐบาลควรดำเนินการโครงการโดยคำนึงถึงหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. เปิดให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่รอบด้าน รวดเร็ว และชัดเจน
3. รัฐควรดำเนินการประเมินความเสี่ยงทางด้านสิ่งแวดล้อม ความเสี่ยงทางด้านสังคมและความเสี่ยงทางด้านสุขภาพ เพื่อเตรียมพร้อมรับมือการเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม โดยควรจัดทำทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาวในลักษณะแผนยุทธศาสตร์ ภายใต้แนวคิด

“เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ”

4.เปิดพื้นที่ให้ความรู้ชาวบ้าน

4.1 การพัฒนาที่สอดคล้องกับทุนทางสังคม

4.2 การออกแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมรอบนิคมอุตสาหกรรม

5. ทบทวนกลไกการทำงานโดยเฉพาะคณะทำงานเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควร
เพิ่มสัดส่วนตัวแทนจากชุมชนท้องถิ่นเข้าไปในทุกชุดและทุกระดับ

6. รัฐควรสร้างหลักประกันการถือครองที่ดินโดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินอย่างแท้จริง และควรจะปรับแก้ข้อจำกัดของการใช้ประโยชน์ที่ดินส.ป.ก เพื่อให้ชุมชนสามารถปรับเท่าทันกับสภาพสังคมและสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป
7. ทบพวณกลไกการทำงานโดยเฉพาะคณะทำงานเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรเพิ่มสัดส่วนตัวแทนจากชุมชนท้องถิ่นเข้าไปในทุกชุดและทุกระดับ

ข้อเสนอแนะ (ต่อ/3)

7. เสนอให้มีการจัดตั้งกองทุน 3 ลักษณะ คือ กองทุนสวัสดิการและการพัฒนา กองทุนสุขภาพและกองทุนฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยเป็นการจัดสรรจากผลกำไรของพื้นที่พัฒนา โดยให้มีการจัดคณะกรรมการกองทุนระหว่างผู้ประกอบการ ชุมชน ภาคประชาสังคมและภาครัฐทำหน้าที่บริหารจัดการและพิจารณาการจัดสรรงบประมาณเข้าสู่กองทุน

8. ควรมีมาตรการชดเชยที่เป็นธรรม ยอมรับได้ของทุกฝ่าย ค่าชดเชยควรครอบคลุม ค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจจากการสูญเสียที่ดินที่ชัดเจน เพียงพอที่จะ

ข้อเสนอแนะ (ต่อ/3)

9.. รัฐควรมองเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีอย่างเท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มทุนชุมชนท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างสมดุลและความยั่งยืนในการพัฒนา